

Charakterystyka ucznia zdolnego i wskazówki postępowania

opracowała: Urszula Kwiecińska, psycholog

Czym charakteryzują się osoby wybitnie zdolne?

Mianem wybitnych zdolności nie określa się jednostronnych uzdolnień, np. językowych, muzycznych, sportowych, artystycznych, lecz ogólne predyspozycje umysłowe do osiągania ponadprzeciętnych (często wybitnych) wyników w różnych dziedzinach. Na takie zdolności składają się: dobra pamięć, duża zdolność koncentracji, szybkość reakcji i cierpliwość podczas wykonywania interesujących zadań. Szybkość myślenia i zdolność rozumienia zjawisk u osób wybitnie zdolnych jest dużo wyższa od przeciętnej. Już jako dzieci potrafią one na bazie niewielu danych znajdować nowe, niestandardowe rozwiązania zadań. Takie dzieci bardzo wcześnie zajmują się intelektualnymi rozważaniami i wyprzedzają swoich rówieśników w rozwoju umysłowym o kilka lat. Nieschematyczne myślenie widać wcześnie również w zachowaniach społecznych, często jest ono jednak źle rozumiane przez otoczenie.

Jak rozpoznać bardzo zdolne dziecko

1. Cechuje je wyjątkowo dobra pamięć i duża wiedza.
2. Samo wie, jaki sposób uczenia się najlepiej mu odpowiada.
3. Szybko myśli.
4. Błyskawicznie chwytą istotę problemu.
5. Jest elastyczne w myśleniu. Łatwo dostrzega nietypowe rozwiązania problemów.
6. Lubi skomplikowane zabawy. Gdy zabawa jest zbyt prosta, myśli, jak ją utrudnić.
7. Od małego wykazuje wyjątkową zdolność koncentracji.
8. Wcześnie uczy się mówić, pisać i czytać.

Pomocne w rozpoznawaniu wybitnych zdolności są również testy badające iloraz inteligencji (IQ). Testy IQ składają się z różnych typów zadań, które mierzą sprawność myślenia w odległych od siebie dziedzinach i dają cenne wskazówki dotyczące charakteru uzdolnień. Iloraz inteligencji powyżej 115

określamy jako ponadprzeciętny, a powyżej 130 jako wybitnie wysoki. Całkowita wartość IQ wielu wybitnie zdolnych dzieci może być jednak niższa, ponieważ niektóre testy badają również wiedzę szkolną. Poza tym wiele takich dzieci osiąga w zadaniach praktycznych niższe wyniki, ponieważ od wczesnego dzieciństwa interesowały się zagadnieniami intelektualnymi ze szkodą dla rozwoju motorycznego.

Testy na inteligencję są stosowane przede wszystkim do badania dzieci mających problemy z nauką, a jako narzędzie służące do diagnozowania zdolności są przez psychologów i pedagogów często odrzucane – ze szkodą dla wielu wybitnie uzdolnionych. Oceny szkolne nie zawsze są dobrym miernikiem zdolności. Dzieci wybitnie uzdolnione często wolą rozwijać własne zainteresowania niż biernie przyswajać wiedzę przekazywaną w szkole.

Psychologowie wyróżniają pięć czynników niechęci uczniów zdolnych do nauki szkolnej, ich zaniżonych osiągnięć:

1. warunki opieki nad dzieckiem i jego nauką (matka zapracowana, nie inspirująca zainteresowań szkolnych);
2. wychowanie i atmosfera domowa (niekonsekwencja, konflikty rodzinne, brak akceptacji);
3. postępowanie nauczycieli (nadmierny rygoryzm, krytycyzm, ośmieszanie i upokarzanie dziecka, niezrozumienie motywów jego postępowania);
4. sytuacja w grupie rówieśniczej (konfliktowe stosunki z kolegami wynikające z niekorzystnych cech osobowości dziecka zdolnego, jego egocentryzmu);
5. w klasach wyższych przejawianie cech nie sprzyjających akceptacji ucznia (nadmierny krytycyzm, lekceważenie nauczycieli, brak zainteresowania stopniami).

Uczniowie szczególnie zdolni stanowią około 3% populacji szkolnej. Tworzenie specjalnych programów może sprzyjać ich rozwojowi, istotny jest też kontakt z nauczycielem - mistrzem (specjalistą w swojej dziedzinie, motywującego ale i wymagającego). Potrzebna jest odpowiednia atmosfera wokół tych osób, aby obdarzone szczególnymi zdolnościami i talentami mogły rozwinąć je ku własnemu pożytkowi i zgodnie z oczekiwaniami społecznymi.

W możliwościach dziecka zdolnego najszybciej orientują się nauczyciele. Rodzice często zawyżają oceny wobec swoich dzieci. W klasach początkowych zdolności są jeszcze mało sprecyzowane, ujawniają się w ogólnych kompetencjach poznawczych. Około 12. roku życia krystalizują się zdolności kierunkowe. Obecny system szkolny promuje następujące formy pracy z uczniem zdolnym:

- specjalne klasy i szkoły,
- indywidualizacja procesu nauczania (poszerzanie, wzbogacenie treści) w "normalnej" klasie,
- indywidualny program i tok nauczania,

- zajęcia pozalekcyjne, np. koła zainteresowań,
- zajęcia pozaszkolne, np. w domach kultury,
- obozy naukowe, warsztaty badawcze, seminaria specjalistyczne.

Wskazania w postępowaniu z dzieckiem zdolnym - dla rodziców i nauczycieli

1. Zaspokajaj potrzeby poznawcze dziecka

Odpowiadaj na zadawane pytania. Podsuwaj interesujące lektury, gry, zabawy, programy edukacyjne. Proponuj wyjścia na wystawy, prelekcje, udział w dodatkowych zajęciach rozwijających zainteresowania dziecka (np. plastyczne, muzyczne, matematyczne, literackie, przyrodnicze itp.). Poszerzaj, wzbogacaj wiedzę ucznia o dodatkowy program kształcenia z danej dziedziny. Indywidualizuj wymagania.

2. Rozwijaj myślenie twórcze dziecka

Jest ono nieodłącznym składnikiem zdrowia psychicznego, jednym ze sposobów samorealizacji, sprzyja osiągnięciu sukcesów).

A. Wzbudzaj twórczą aktywność swego dziecka (otwarty, spontaniczny i twórczy styl życia jest największym darem, jaki rodzice mogą ofiarować potomstwu: uznanie przez rodziców twórczego zachowania budzi w dziecku śmiałość, ducha przygody, chroni przed atakami):

- dostarczaj materiałów rozwijających wyobraźnię,
- dostarczaj źródeł, które wzbogacają obrazowość języka (np. baśnie ludowe, mity, legendy),
- zostawiaj dziecku czas na myślenie i marzenia na jawie; niech ma czas na zadumę i namysł, a nie na bieganie od jednego zajęcia do drugiego,
- zachęcaj dziecko do utrwalenia swoich pomysłów,
- nadawaj jego wytworom skończoną formę (opraw rysunki, złóż tomik z wierszy),
- akceptuj naturalną skłonność do odmiennego spojrzenia na rzeczy,
- chwal przejawianie szczerzej indywidualności,
- bądź ostrożny z redagowaniem, poprawianiem tekstów pisanych przez dzieci,
- zachęcaj do bawienia się słowami,
- kochaj dziecko i mów mu o tym.

B. Nauczycielu, pozwól uczniowi być twórczym (pozwalaj na twórcze myślenie i działanie):

- ceń myślenie twórcze,
- uwrażliwiał na bodźce istniejące w otoczeniu,
- zachęcaj do manipulowania przedmiotami, ideami,
- ucz sposobów systematycznej analizy i oceny każdego pomysłu,
- nie narzucaj sztywnych schematów,
- twórz i utrwalaj atmosferę twórczą (swoboda w przestrzeni i zachowaniu),

- ucz, aby dziecko ceniło swe twórcze myślenie (np. zapiski pomysłów),
- wyrabiaj w uczniach umiejętność unikania sankcji ze strony kolegów,
- dostarczaj informacji dotyczących procesu twórczego,
- rozwiewaj obawy, których źródłem są arcydzieła, przekonując, że tworzyć można na co dzień,
- wspieraj i oceniaj uczenie się inicjowane przez samych uczniów,
- zabijaj "ćwieka" - stawiaj kontrowersyjne pytania, pytania-niespodzianki, pytania-pułapki, włączaj poczucie humoru,
- stwarzaj sytuacje wymagające nieszablonowego myślenia, nowego rozwiązania,
- zapewnij okresy wzmożonej aktywności, jak i względnego spokoju,
- udostępniaj środki niezbędne do realizacji pomysłu,
- utrwalaj zwyczaj pełnej, do końca, realizacji pomysłów,
- rozwijaj konstruktywny, zdrowy krytycyzm,
- zachęcaj do zdobywania wiedzy z różnych dziedzin,
- wychowuj nauczycieli o odważnym umyśle.

3. Wzmacniaj motywację

Jest ona warunkiem osiągnięć:

- od osób, którymi kierujesz, z którymi działasz, oczekuj tego, co najlepsze,
- zauważaj potrzeby drugiego człowieka,
- wysoko ustawiaj poprzeczkę doskonałości,
- stwórz atmosferę, w której niepowodzenie nie oznacza przegranej,
- jeżeli ktoś zdąży tam, gdzie ty - dołącz do niego,
- wykorzystuj wzorce osobowe, przykłady, by zachęcać do sukcesu,
- okazuj uznanie i chwal osiągnięcia,
- stosuj mieszankę wzmacniania pozytywnego i negatywnego,
- potrzebę współzawodnictwa wykorzystuj w sposób umiarkowany,
- nagradzaj współpracę,
- pozwalaj, by w grupie zdarzały się burze,
- staraj się własną motywację utrzymać na wysokim poziomie.

4. Stwarzaj okazję do jak najczęstszych kontaktów grupowych

Doświadczenie zespołowego działania, uczestniczenia w spontanicznych i zorganizowanych zajęciach grupowych rozwinię jego umiejętności komunikacji. Pomóż dziecku w nawiązaniu kontaktów społecznych (zaprosz kolegów do domu lub na wspólną wyprawę, np. do kina, zapisz na zespołowe zajęcia pozaszkolne itp.).

5. Nie zaniedbuj rozwoju fizycznego dziecka.

Zachęcaj do spędzenia czasu wolnego w sposób aktywny ruchowo. Zainteresuj jakąś dyscypliną sportu (np. tenis, pływanie itp.).

6. Pamiętaj: dziecko zdolne jest przede wszystkim dzieckiem, a dopiero potem utalentowanym.

Nadmiar obowiązków, nasze zbyt duże wymagania mogą je zmęczyć i zniechęcić do wysiłków.

Zapewnij wsparcie, stwarzaj poczucie bezpieczeństwa.

Ważne telefony

Rodzice utalentowanego dziecka mogą zwrócić się o radę i pomoc do Centrum Informacyjno-Konsultacyjnego do spraw Dzieci Zdolnych przy Uniwersytecie dla Rodziców ul. Raszyńska 8/10 (0-22) 822 71 68, 822 24 46 Krajowego Funduszu na rzecz Dzieci (0-22) 848 24 68, 848 23 98, www.fundusz.org